

důležitou roli v Remizovově poetice hraje i zjevná korespondence mezi slovní karikaturou a grafickým viděním, což je u spisovatele, který byl i výrazným výtvarníkem celkem pochopitelné.

Zajímavá je rovněž příloha, obsahující i jednu z prací, přednesených v Brně na mezinárodní konferenci *Moderna – avantgarda- postmoderna*. Sympatickou monografií provázejí Remizovovy grafiky, názorně dokreslující pitoreskní složku jeho tvorby.

Danuše Kšicová

OBAVY A NADĚJE PETERA LIBY

Peter Liba: *Kultúra/literatúra*. Editor: Jozef Leikert. Kulturologická spoločnosť, Nitra 2005.

Výbor ze studií nitranského literárního vědce, teoretika kultury, čelného člena Nitranského týmu, po roce 1990 vysokého akademického funkcionáře, který se významně podílel na budování slovenského vysokého školství a jeho humanitní větve, vytváří jeden, vnitřně provázaný celek skládající se ze tří částí. Nejobecnější a podle mého názoru teoreticky nejzajímavější je první část, obsahující studie *Kultúra komunikácie v informačnej spoločnosti*, *Identita, tradícia: kultúra*, *Kultúra – priestor interdisciplinárneho myslenia*, *Tradícia – kultúra – sacrum aj*. Již tyto názvy signalizují velká problémová pole; Liba se od 90. let 20. století vydal poměrně složitou cestou: od bibliografie a bibliologických témat, jež souvisely s jeho zaměstnáním v Bibliografickém ústavu Maticy slovenské v Martině (viz autorův medailon) se v Kabinetu literárnej komunikácie v Nitře 70. let minulého století posouvá k recepční tematice a nakonec k analýze čtenáře a širších horizontů kultury. Ostatně jeho zakládající úloha při vzniku nitranské kulturologie je známa a je tu i vícekrát zmiňována (např. *Čítanie starých otcov*, 1970; *Kontexty populárnej literatúry*, 1981; *Literatúra a folklór*, 1991; *Čitateľ a literárny proces*, 1987; *Dostredivé priestory literatúry*, 1995; *Otvorené návraty*, 2001 aj.).

Libova strategie, jeho obavy a naděje jsou mi blízké: především definuje kulturu široce jako něco, co prolíná celým lidským životem i bytím národního společenství, definuje ji jako plochu mezilidské komunikace, obává se technokracie, mechaničnosti života, kterou vidí kolem sebe, nedoceňování humanitních věd, absenci dialogu a tolerance. Jeho zásadní obavu a silnou skepsi vyjadřuje již věta z úvodních *Pár slov* s aluzí slavné Mňačkovy knihy: „*Otvorená spoločnosť neprijala otvorený dialóg ako účinnú komunikáciu, ani medzi vedúcimi a vedenými. Naopak: moc, získaná aj demokratickým spôsobom, stále chutí.*“ (s. 11–12).

Kultura potřebuje podle Petera Liby stabilitu, tedy určitou jistotu (do toho autor přirozeně řadí i vzdělávací soustavu, tedy školství); hledání takových opěrných bodů pro kulturu je tak vlastně jednou z dominant Libova úsilí.

Druhý oddíl se více přibližuje slovenským problémům. Již v první studii *Kultúra a preklad* se Liba dotýká oblíbeného okruhu slovenské literární vědy a kulturologie, totiž překladu a translatoologie; v dalších dějinnosti čili historicity v poezii Viliama Turčányho, problematiky vesnice a rolnictva, Ľudovíta Štúra, tzv. panrealismu, jež s tím volně souvisí, apod.

Třetí oddíl v tom vlastně pokračuje především na úrovni recepční (*Kniha – bibliografia – čitateľ*), ale také v podobě jakoby marginálních sond do jednotlivých kulturních jevů (M. Lacko, Jozef Ambuš, Ladislav Ťažký).

Libovy studie představují špičku současné slovenské literární vědy a kulturologie. Prizmatem tohoto faktu necht' jsou také brány další naše úvahy a připomínky.

Především Liba ne vždy plně využívá konfliktnosti svého materiálu k dalším reflexím. Například problém křesťanství a slovenskosti či národovectví jako určitých úchytých bodů kultury a lidské identity by mohl být vyložen i dialektičtěji, tedy ve vši rozpornosti, neboť oba tyto jevy mají různé podoby a svou diachronii a synchronii i různé hodnotové polohy. Směřování k venkovanství (Moravčíkovi *Sedláci* ve studii *Túžba: vysvetliť dedinu*) má na Slovensku opozici v koncepční urbánnosti části slovenské literatury a kritiky. Podobně postoje štúrovců k rakouské a maďarské revoluci mají ve své podstatě rozporné jádro, stejně jako pozdější Štúrův příklon ke krajnímu slo-

vanství vyjádřený v německé studii *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft, Botschaft eines Slawen vom Jahre 1855 an alle slawischen Völker* (rukopis vznikl nejpravděpodobněji roku 1855, nejprve vyšel v Rusku, bratislavské vydání Josefa Jiráska je z roku 1931). To by si jistě vyžadovalo zevrubnější analýzu, třeba s odkazem na proslulou práci Franka Wollmana *Slavismy a antislavismy za jara národů* (1968; viz o tom mj. naši studii *Slavismy a antislavismy za jara národů Franka Wollmana: analýzy a přehledy*. Slavica Litteraria, X 9, 2006, s. 85–93).

Liba již o tom píše na samém počátku, tedy „ako chutí moc“, ale dál již této úvahy nevyužívá: přitom je jasné, že existuje i moc v kultuře a literatuře, mocenské bloky, které určují svou pozici ve společnosti nikoli na základě dialogu a konsensu, ale silově, mocensky – to je patrně to největší nebezpečí vůbec (viz např. M. Берг: Литературократия. Проблема присвоения и перераспределения власти в литературе. Кафедра славистики Университета Хельсинки, Новое Литературное Обозрение, Москва 2000; o tom také naše rozšířená recenze Tři radikální ruské knihy. Slavica Litteraria, X 9, 2006, s. 302–309).

Jistým problémem je již samo pojetí kultury a vědy o ní – kulturologie. Podstatné je to, že odborník na kulturu se může vyvinout buď ze zkoumání obecného pohledu na kulturu, z vidění kultury jako způsobu života, jako onoho zjemnění (cultus), tedy kultivace, resp. z některé její speciální větve (často např. ze zkoumání literatury, tedy z literární vědy a jejích blízkých nebo pomocných disciplín, z muzikologie, teorie a dějin výtvarného umění apod.): to se ovšem musí promítnout do celkových pohledů. Je to něco podobného jako s estetikou nebo se slavistikou: jsou to rámcové, široké obory, které nelze pojmout jen obecně, vždy se musí vycházet z nějaké jejich konkrétní části. To je přirozené a je to třeba brát v úvahu, ale současně to již predeterminedativně utváří podoby a koncepce kulturologie jako takové. Libova koncepce kultury vychází z literatury, je „literní“ a její recepční a komunikativní fáze se pozitivně promítá do celkového pojetí.

V případě studie o V. Solovjovovi je třeba vycházet spíše z ruské situace a potřeby Ruska té doby, ze Solovjovova pokusu o syntézu východní tradice pravoslavní a antiky a katolicismu s jeho univerzalitou.

Snad ještě jedna marginální poznámka: autor se ve svých obecněji zaměřených studiích opírá o autory sekundární literatury, kteří jsou od sebe názorově dosti vzdáleni; nezdírká jsou si přímo ostrými oponenty: vybírá z nich to, co je pro něho většinou přijatelné, ale je třeba také zdůraznit jejich disperznost a kontroverznost či resistenci (J. Ch. kardinál Korec, Roger Scrouton, Terry Eagleton aj.).

Opěrné body, jež Liba vidí hodně v národu a křesťanství, nejsou jistě jediní; tedy i lidé jiných názorů nemusí být proti tradici nebo proti víře jako takové: Evropa má tradic více, její tradice jsou pluralitní, nejsou dány jedním názorem, neboť tak se v dějinách utvářely a nelze je z nich vymazat; lze mít však vyhraněný názor a jasné názorové preference, které však nevylučují tolikrát uváděný dialog, umění naslouchat druhému (avšak nikoli jen formálně) a toleranci. Je nutné snášet i názory jiných, aniž bychom je nějak potlačovali nebo usilovali o jejich změnu. Dostáváme se tím k samotnému „prokletému“ pojmu dialog: i on – nehledě na veškeré iluze o něm – je sporem, tedy bojem, v němž někdo vyhrává a někdo je poražen; někdy je výzva k dialogu vlastně výzvou k oslabení protivníka, k tomu, aby „vyšel ven“ a pak se v boji za pro něho nepříznivých okolností a často pod masivním nátlakem vzdal svých názorů nebo byl postupně poražen i jinými prostředky. I dialog tak může být počátkem či záminkou určitého násilí. Má tu proto své místo i chtění izolace, samota, resistance a mlčení (a jeho estetika a etika) – i to patří k člověku a jeho existenci i k existenci národa a lidstva. Berme proto vše s nadhledem, relativně, bez zbytečných absolutizací.

Libova kniha je zdravě provokující a skeptická, současně však plná vnitřní tenze, energie, touhy po uchycení a jistotě, zároveň však i po vývojové dynamice – nejsou to věci neslučitelné. Snad by bylo dobré vidět ty záchytné nebo úchytné body poněkud víc nikoli jako něco pevného, ale také jako něco pohyblivého a nestálého: největší jistoty spočívají často na tom, jak rychle jsme schopni věci měnit nebo jak rychle jsme připraveni kreativně se přizpůsobovat a přetvářet to, co se nám před očima mění, tedy i náboženství a národní kořeny lidské existence. Často to nejstabilnější tkví v labilitě, často je jedinou jistotou nejistota, tedy – přesněji řečeno – schopnost na nejistotu odpovědět hledáním nových hrází jistoty. C'est la vie.

Ivo Pospíšil